ANTIKA U HRVATSKOJ KULTURI, UMJETNOSTI I KNJIŽEVNOSTI U »DUGOM« 18. STOLJEĆU

Filozofski fakultet—Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 30. XI — 2. XII. 2023.

U Zagrebu je od 30. studenog do 2. prosinca 2023. pod pokroviteljstvom Zaklade Adris i Zaklade HAZU na Filozofskom fakultetu i u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža održan interdisciplinarni znanstveni skup *Antika u hrvatskoj kulturi, umjetnosti i književnosti u »dugom« 18. stoljeću* u organizaciji Istraživačke grupe za proučavanje 18. stoljeća u hrvatskim zemljama (IGOS), Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Hrvatskoga instituta za povijest i Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. Inicijator skupa bila je grupa IGOS, koja, po uzoru na slična nacionalna društva okupljena u svjetskoj krovnoj organizaciji International Congress for Eighteenth-Century (ISECS), okuplja istraživače i stručnjake iz različitih institucija radi razmjene ideja i istraživanja, s ciljem boljega razumijevanja i interpretacije fenomena XVIII. stoljeća u hrvatskim zemljama. Razdoblje XVIII. stoljeća iznimno je zanimljivo kao istraživačka tema u svim povijesnim znanostima. Obilježava ga dugo trajanje prosvjetiteljstva, katoličke obnove, velikoga porasta umjetničke produkcije te brojnih reformi na svim poljima, a mnoge međusobno povezane pojave u »dugom« XVIII. stoljeću, od kronološkoga početka XVIII. stoljeća sve do početka preporodnoga razdoblja, zahtijevaju interdisciplinarni pristup istraživanjima. Slijedeći 16. svjetski kongres ISECS-a, koji se održao 3–7. srpnja 2023. u Rimu s temom *Antiquity and the Shaping of the Future in the Age of Enlightenment,* organizatori su odlučili ovim skupom prikazati različite aspekte prisutnosti i transformacije antike u hrvatskoj kulturi, umjetnosti i književnosti u ovom razdoblju – humanističko nasljeđe u znanosti i obrazovanju, uporabu latinskoga jezika u raznim sferama, stalnu prisutnosti motiva klasične umjetnosti te pojavu sustavnijih istraživanja antičke baštine.

Tijekom tri dana nastupio je 41 izlagač s 26 domaćih i inozemnih institucija u Hrvatskoj i inozemstvu koji su predstavili svoja istraživanja iz područja povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije, jezikoslovlja, klasične filologije, prava i drugih struka. Na skupu se raspravljalo o temama poput uporabe latinskoga jezika i recepcije antičkih autora, pojavnosti antike u kulturi i politici, otkrivanja antike na Jadranu i na kontinentu te prisutnosti antike u školstvu, pravu, kiparstvu i slikarstvu te pri-

mijenjenim umjetnostima. Skup se mogao pratiti i preko YouTube kanala Hrvatskoga instituta za povijest, a snimka je dostupna i za naknadno gledanje.

Skup su prvoga dana u dvorani VI Filozofskoga fakulteta uvodnim riječima otvorile osnivačice grupe IGOS Dubravka Botica i Teodora Shek Brnardić, a potom su se pozdravnim govorima nazočnima obratili dekan Filozofskoga fakulteta Domagoj Tončinić, ravnatelj Hrvatskoga instituta za povijest Miroslav Akmadža, u ime ravnatelja Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža Iva Mandušić te zamjenik pročelnika Odsjeka za povijest umjetnosti Danko Šourek.

Uvodno predavanje *Lica 18. stoljeća* održala je **Cvijeta Pavlović** (Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu), istaknuvši složene modele periodizacije i klasifikacije umjetnosti XVIII. stoljeća, razdoblja u kojem se odnos prema antici mijenjao i širio od njezina poimanja kao izvorišta zajedničke europske misli i kulture do nove uloge pokretača inovativnosti i modernosti.

U prvoj sesiji govorilo se o uporabi latinskoga jezika, koji je zbog svoje univerzalnosti bio podesan medij za međunarodnu komunikaciju u »književnoj republici« i raznim granama znanosti, a u službenoj je uporabi bio do 1847. godine. **Violeta Moretti** (Odsjek za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Puli) govorila je o ulozi latinske pjesničke poslanice u konverzacijskoj kulturi ranog XVIII. stoljeća na primjeru poslanica Pavla Rittera Vitezovića. **Ivan Marjanović** (Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema Hrvatskoga instituta za povijest) pružio je uvid u slabije istražen podžanr prigodnoga pjesništva na latinskom jeziku na početku XIX. stoljeća, analizirajući pjesme zahvalnice osječkih gimnazijalaca. **Stipe Ledić** (Odsjek za povijest Hrvatskoga katoličkog sveučilišta) govorio je o latinskom jeziku u novinama *Ephemerides Vindobonensis,* koje je u Beču u desetogodišnjem razdoblju objavljivao dvorski agent Josip Keresturi.

Tema druge sesije bilo je školstvo, koje je počivalo na zasadama antike u vidu aristotelizma i kršćanskoga humanizma, a koje su zbog svoje uloge nositelja prosvjetnih djelatnosti prenosili razni crkveni redovi, osobito isusovački, te sjemeništa i sveučilišta. **Rudolf Barišić** (Hrvatski institut za povijest) govorio je o zastupljenosti antičkih tema i toposa u djelima bosanskih franjevaca u XVIII. stoljeću, **Anamarija Bačvar** (samostalna istraživačica, Zagreb) o administrativnom crkvenom latinskom jeziku na primjeru kronike franjevačkoga samostana u Vukovaru 1722–80., a **Maja Matasović** (Hrvatski studiji) o naslijeđu antike u školskom programu na temelju *Ratio educationis* iz 1777.

U okviru pravnoga panela, **Tomislav Karlović** (Pravni fakultetu u Zagrebu) izlagao je o pravnoj poduci i kasnoj recepciji romanističkih koncepata na zagrebačkome Pravnom fakultetu u XVIII. i XIX. stoljeću. **Mirza Hebib** (Pravni fakultet u Sarajevu) govorio je o vezama Rima i Dubrovnika i transferu pravnih znanja, anali-

zirajući životopis dubrovačkoga profesora prava Luigija Cosintija, a **Zrinko Novosel** (Hrvatski institut za povijest) analizirao je antičko naslijeđe u pisanoj i tiskanoj ostavštini profesora prirodnoga prava na Kraljevskoj akademiji znanosti u Zagrebu.

U hrvatskim je zemljama odnos prema antičkoj tradiciji bio snažan zbog kontinuiteta humanističke tradicije u školstvu i javne uloge latinskoga jezika, a klasični autori, žanrovi i vrste utjecali su na ne samo latinističku već i na hrvatsku književnost. Cjelinu posvećenu recepciji antičkih autora otvorila je **Ema Bakran** (Leksikografski zavod Miroslav Krleža) izlaganjem o utjecaju antičke satire na književnost XVIII. stoljeća na primjeru opusa dubrovačkoga pjesnika Džona Rastića. **Petra Matović** (Odsjek za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) i **Ana Mihaljević** (Staroslavenski institut) donijele su svoje istraživanje grčke mitologije u prevoditeljskom opusu dubrovačkoga pjesnika i prevoditelja Bernarda Džamanjića. **Lidija Ban Matovac** (Croaticum, Filozofski fakultet u Zagrebu) analizirala je utjecaj antičke ekloge na pastoralnu liriku Matije Petra Katančića usporedbom tema, likova prostora i mitološkoga okvira, a **Sanja Perić Gavrančić** (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje) upoznala je publiku s prijevodom heroide *Sappho Phaoni* dubrovačkoga književnika i prevoditelja Đure Ferića, uvrštenoga u zbirku hrvatskih prijevoda Ovidijevih *Heroida*. **Katja Radoš-Perković** (Odsjek za talijanistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) izlagala je o prijevodima libreta Pietra Metastasija u XVIII. stoljeću u Dubrovniku i zastupljenosti njegovih djela u hrvatskoj dramskoj književnosti toga razdoblja. Posljednje izlaganje toga dana imala je **Ivana Lovrić Jović** (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje), koja je govorila o svom radu na dubrovačkom dijakronijskom rječniku i primjerima dubrovačkoga vokabulara iz djela Franje Marije Appendinija *Grammatica della lingua illirica* (1808).

Drugi dan skupa održao se u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža. Nakon pozdravnoga govora glavnoga ravnatelja Brune Kragića, početni je dio bio posvećen uporabi antike u kulturi i politici. **Janja Dora Ivančić** (Institut za istočnoeuropsku povijest u Beču) govorila je o ulozi antike u djelima zadarskoga nadbiskupa Mateja Karamana u kontekstu rimskoga ilirizma i politike Rimske kurije prema Veneciji i pravoslavlju, a **Teodora Shek Brnardić** (Hrvatski institut za povijest) izlagala je o ulozi prosvjetiteljstva u obrani latinskoga jezika na primjeru dubrovačkoga pijarista Marka Faustina Galjufa. **Daniel Premerl** (Institut za povijest umjetnosti) iznio je ikonografsku analizu ilustracija u knjizi *Illyricum sacrum* koje prenose bogatu antičku baštinu Salone, Splita i Zadra. **Dubravka Botica** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) govorila je o modelima reprezentacije i vladarske ikonografije baštinjenima iz antike na primjeru svečanosti u povodu dolaska cara Franje I. u Zagreb 1818. godine. **Feđa Milivojević** (Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci) izlagao je o događajima iz razdoblja antike na istočnome Jadranu u jednom od najranijih pregleda antičke povijesti u nas, djelu *Ogledalo Iliriuma* Ivana Šveara.

Sljedeći tematski okvir bio je posvećen otkrivanju antike na Jadranu. **Jelena Lakuš** (Odsjek za informacijske znanosti Filozofskoga fakulteta u Osijeku) ukazala je na zamjetnu nakladničku djelatnost na latinskome jeziku u Dalmaciji prve polovice XIX. stoljeća, namijenjenu eliti s klasičnim humanističkim obrazovanjem. **Petra Predoević Zadković** (samostalna istraživačica, Vele Mune) i **Palma Karković Takalić** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci) izlagale su o pojačanom interesu za proučavanje riječke antičke baštine u drugoj polovici XVIII. stoljeća, što je rezultiralo stvaranjem prve zbirke rimskih spomenika, organizacijom prvih muzeja te novim stručnim i znanstvenim istraživanjima. **Marko Špikić** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) govorio je o antikvarno-historiografskom prijeporu i tumačenju antičkih spomenika Dalmacije u prosvjetiteljsko doba u tekstovima poznatih europskih antikvara i putnika, **Frane Prpa** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Splitu) analizirao je putopisne zapise te katastarske i kartografske izvore iz XVIII. stoljeća o antičkim lokalitetima uz rijeku Krku, a **Katarina Miljak** (samostalna istraživačica, Gruda) o interesu Miha Sorkočevića za antičke starine, osobito za natpis carskoga namjesnika Publija Kornelija Dolabele, pronađenoga u Cavtatu 1741. godine.

Posljednja cjelina drugoga dana skupa bila je posvećena otkrivanju antike na kontinentu. **Mislav Gregl** (Hrvatski državni arhiv) izložio je pojedinosti vezane uz raspravu Baltazara Adama Krčelića o drevnoj Andautoniji temeljenoj na natpisu posvećenom rimskom caru Deciju, pronađenom 1758. prilikom gradnje nove župne crkve u Stenjevcu. **Pavao Nujić** (Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku) analizirao je antičke motive u opisu Slavonije i Srijema Friedricha Wilhelma von Taubea, koji je kao dvorski izaslanik 1776–77. boravio na ovim prostorima, a **Iva Mandušić** (Leksikografski zavod Miroslav Krleža) na primjeru Varaždinskih i Daruvarskih toplica te kupališta u Topuskom izložila je proces revitalizacije ljekovitih mineralnih kupki iz XVIII. stoljeća nastalih na temeljima rimskih termi.

Zadnji tematski blok drugoga dana skupa bio je posvećen vojnim temama. **Filip Katanić** (samostalni istraživač, Zagreb) govorio je o utjecaju Ksenofontovih knjiga *O zapovjedniku konjice* i *O konjaničkom umijeću* na razvoj vojnih pravilnika za konjaničku obuku i taktiku u XVIII. st, a **Juraj Balić** (Hrvatski institut za povijest) analizirao je prikaz krajišnika u Sedmogodišnjem ratu, ističući poveznicu s rimskim praksama »malog rata«, zbog čega su ove trupe često nazivane »barbarskima«.

Treći i posljednji dan skupa bio je ispunjen programom s temama iz povijesti umjetnosti – kiparstva, slikarstva i primijenjenih umjetnosti. **Damir Tulić** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci) ukazao je na rađanje interesa za proučavanje antičke skulpture i utjecaj antike na venecijansku skulpturu XVIII. stoljeća, ističući nekoliko primjera iz Hrvatske. **Danko Šourek** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu) izlagao je o antičkim motivima atlanta

i hermi u sklopu barokne altaristične baštine kontinentalne Hrvatske, a **Mario Pintarić** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci) istaknuo je dva primjera baroknoga mramora koji ikonografski i stilski snažno prizivaju antičke obrasce i oblike (kip svetoga Jeronima G. Bonazze u Rovinju i grupa *Otmica Nimfe* u Milanu). **Martina Ožanić** (Konzervatorski odjel u Zagrebu) govorila je o antiklasičnim tendencijama u razvoju altaristike u XVIII. stoljeću i primjerima na kojima je vidljivo svjesno napuštanje antičkih uzora, a **Marin Bolić** (Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci) izlagao je o manje poznatom aspektu povijesnih istraživanja porečkoga biskupa Gasparea Negrija, jednoga od glavnih nositelja prosvjetiteljske misli u Istri, antičkim epigrafskim spomenicima i epistolarnim raspravama na temu antike. **Mateja Jerman** (Konzervatorski odjel u Rijeci) istaknula je nekoliko zlatarskih primjera baroknoga klasicizma u Istri i Hrvatskom primorju na kojima su umjetnici, uz raskošne i ekstravagantne elemente, počeli primjenjivati i nova suzdržanija kompozicijska rješenja. **Katarina Nina Simončič** (Tekstilno-tehnološki fakultet u Zagrebu) analizirala je neoklasicistička modna načela, primijenjena na odjevne artefakte i portrete hrvatskoga plemstva, osobito naglašen duh antike i koncept oslobođenja tijela od krutih steznika i drvenih konstrukcija, a zaključno je **Ivana Mance Cipek** (Institut za povijest umjetnosti) donijela raspravu o akvarelnim pejzažima hrvatskoga slikara romantizma Franje Conrada Hötzendorfa, nastalima prema klasicističkim prikazima Tivolija, kao antičkoga lokaliteta i redovite postaje Grand toura.

Unatoč tome što se interdisciplinarni znanstveni skupovi kod nas rijetko organiziraju, pogotovo u humanističkim i društvenim znanostima, ova je prigoda pokazala da je dobro odabrana tema recept za uspjeh, čak i ovako ambiciozno zamišljenoga okupljanja više od 40 izlagača. Velik odaziv sudionika, visoka znanstvena razina priloga, izvrsna posjećenost publike te konstruktivne, sadržajne i poticajne diskusije koje su pratile svaki tematski blok rezultat su pomnoga promišljanja, pažljive pripreme i ciljanih promotivnih aktivnosti, no ponajviše volje i entuzijazma svih uključenih. Vjerujemo da je novostvorena platforma velikoga broja stručnjaka različitih profila dobro polazište za nova interdisciplinarna istraživanja i projekte te za intenzivniju razmjenu i suradnju, kako istraživača tako i ustanova.

IVA MANDUŠIĆ

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.